

I když tento svazek Fučíkova díla shrnuje (jak podotýkají v doslovu i vydavatelé Gusta Fučíková a Ladislav Stoll) paralipomena, tematicky náležející do svazků předchozích, není — při vši různorodosti svých jednotlivých statí — knihou neucelenou: dává obraz rozvětvených Fučíkových zájmů během let 1938—1942, avšak i názorný příklad toho, jak všechnu svou publicistickou činnost dovedl Fučík soustředit k jedinému cíli národní zachovy, posíly a národně společenského boje. Proto pokládáme právě tento svazek za jeden z nejceněnějších, jichž se nám z Fučíkova odkazu dostalo. Lze závěrem jen opakovat to, co jsme připomněli už při Fučíkových Divadelních kritikách: že by totiž Fučíkovy statí přinesly dnešnímu čtenáři ještě větší prospěch, kdyby bylo jejich vydání opatřováno poznámkovým aparátem, nutným k pochopení dobových nárazek, jmenných zkratek atd. Vědecki bychom byli i za zevrubnější doprovodné studie, k nimž nejvzvolanější znalci Fučíkova díla — Gusta Fučíková a Ladislav Stoll — disponují nepochybně bohatým materiálem.

Dušan Jeřábek

Velká pochodeň. Sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně. (Redigoval Artur Závodský. Brno 1959. 91 stran textu, 216 stran obrazového materiálu.) Na sklonku roku 1884 bylo v Brně otevřeno stále české divadlo, rok poté, co byla definitivně zahájena představení v pražském Národním divadle. Má tedy brněnské divadlo tradici dlouholetou a pro vývoj realistického dramatu v našich zemích nikoli malou. Zatímco Národnímu divadlu byla už právem věnována pozornost v odborné literatuře i v reprezentativních publikacích, muselo se divadlo brněnské spokojit jen statěmi časopiseckými, které nemohly zachytit jeho dějny v úplnosti, jaké by si brněnská scéna zasloužovala. Až dodnes čeká historie divadelnictví v Brně na své vědecké zpracování. Dizertační a diplomové práce, zadávané na filosofické fakultě v Brně a na Janáčkově akademii musických umění však už systematicky připravují materiál k reprezentativní kolektivní publikaci *Z dějin divadla v Brně*, která má být vydána r. 1964 k osmdesátému výročí založení brněnského divadla a jež má být podkladem ke zpracování důstojných dějin brněnského divadelního vývoje.

Bylo velmi těžké, ale zároveň velmi záslužné vydat už nyní sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně. Tohoto úkolu se ujal Artur Závodský. Dokázal shromáždit příspěvky od odborníků i vzpomínky herců, vybrat bohatý obrazový materiál a skloubit sborník, v němž se poprvé dostává do rukou široké čtenářské obci dílo, souhrnně informující o divadelním ruchu minulosti i přítomnosti kulturního centra Moravy.

Sborník *Velká pochodeň* se skládá ze tří částí: z části divadelně historické (str. 13—58), z části vzpomínkové (str. 61—91) a z části obrazové (str. 95—311). Všechny tyto oddíly se doplňují a vzájemně korespondují.

Do části divadelně historické jsou zařazeny odborné příspěvky, zachycující vývojový obraz činohry, opery, baletu a operety Státního divadla a také rozvoj ostatních brněnských scén, vzniknuvších po druhé světové válce. Všechny statí v tomto oddíle — jak ukazují už jejich názvy — jsou soustředěny na vysledování pokrokových tradic divadelnictví v Brně. Odpovídá to správnému ideovému záměru, který si sborník vytkl za cíl.

Prehistorii českého divadla v Brně je věnován hned vstupní článek Miroslavy Šachové *K začátkům českého divadla v Brně*. Autorka počíná své výklady prvním českým představením, které se uskutečnilo r. 1815, a sleduje poté v časové posloupnosti ochotnické spolky a herecké společnosti, které se v Brně vystřídaly, i významnější divadelní inscenace. Snaží se stručně charakterizovat záslušnou průkopnickou práci brněnských ochotníků i stanovit význam kočovných společností, popisuje místa, kde se česky hrávalo a všimá si i složení obecnstva a vynikajících herců. Svě výklady končí rokem založení stálého českého divadla v Brně. Článek M. Šachové upoutá poměrnou mnohostí materiálu, který je snesen, i když není všechen tento materiál z dřívější literatury neznám. Není však nejspřávnější, že se autorka omezuje z valné části na sledování her Tylových. Jsme si vědomi významu a působilosti Tylových divadelních her na lidové publikum, ale jestliže se mluví také o inscenacích zcela zapadlých a nevýznamných her tohoto obrozenského dramatika, narušují se tím proporce studie a celkový obraz divadelního života doby je jednostranně zkruslován. Bylo by tedy třeba postupovat v této věci opatrně, aby se z Tyla po čase nestala neživá modla. Domníváme se, že se autorka dala s věstí svými dřívějšími odbornými články, v nichž se zabývá právě pronikáním Tylových her na Moravu. Statí by také prospěla větší živost, menší popisnost a důkladnější kritičnost. Odborníkovi může např. vadit, že citáty z divadelních referátů v Moravské Orlici nejsou označovány alespoň pravděpodobným jménem pisatele. Nebylo-li možno jméno autora vysledit, bylo by dobře poznamenat to, aby čtenář viděl, že bylo uděláno vše pro určení pisatele. Jinak je totiž problematičtější uvádět novinové referáty jako doklady

k vysloveným soudům. Víme přece ze soudobé praxe, jak často jsou vývody novinových referátů zkreslené.

Stať Karla Bundálka *Po stopách pokrokových tradic činohry* počíná rokem 1884 a končí až v neživější současnosti. Aby autor spolehlivě vystopoval pokrokové tradice brněnské činohry, položil si otázku, „jaké úkoly před ní společenský vývoj kladl a do jaké míry brněnská činohra napomáhala svou uměleckou tvorbou tyto úkoly řešit“ (str. 19). Odpověď na dané otázky nebyla snadná, už proto ne, že Bundálek musel sňetiizovat z rozsáhlého nezpracovaného materiálu. Autor jde chronologicky po nejvýznamnějších divadelních sezónách, kritických, inscenacích, hercích, dramaturzích a ředitelích. Všimá si dělnických představení. Ukazuje na vliv MCHATU. Zsvěcené hodnotí např. přínos Mahenův, působení Honzlovo a Burianovo, nesnadnou úlohu Jiříkovského a záslušnou činnost mnohých jiných. Dovede vyzvednout úsilí brněnské činohry po systematickém uvádění slovenského repertoáru. Odhaluje těžký boj divadla o pokrokovou linii za buržoasní republiky i jeho rozvoj — ne bez omylu a kolísání — po druhé světové válce. Nezastrhá problémy, s kterými se divadlo ještě nedávno těžce potýkalo a uzavírá: „Záleží nyní vskutku na každém členu činohry, zda se podaří dosáhnout nejvyššího cíle uměleckého programu, vyhlášeného při vstupu do jubilejního roku: vytvořit z brněnské scény to, čím byla v minulosti — metropoli moravského divadelnictví, přední mimopražskou scénou i významnou scénou v měřítku mezinárodním. Jinými slovy — naplnit činem slova, jež byla pronesena nad kolébkou brněnského divadla při jeho otevření před pětasedmdesáti lety: „Budíž divadlo to školou života, pravdy a krásy.“ (28) Je pochopitelné, že Bundálkova stať nemůže být plně vyčerpávající. Méně místa je věnováno obdobím starším, více obdobím od první světové války. I když bychom uvítali spíše poměr opačný, protože se problémy divadla v poslední době jsou lépe obeznámeni, musíme konstatovat, že podstatnějších mezer ve studii není a že autor podává dobrý pohled na vývoj a problematiku brněnské činohry.

Práce Bohumíra Štěrboňe *Pokrokové tendence brněnské opery* se věcně drží tématu: sleduje skutečně to pokrokové, co na brněnské scéně žilo. Celé období dělí autor na tři části: od počátku do konce první světové války, od převratu do zavření divadla v r. 1939 a na brněnskou operu po osvobození; výklady pak také přehledně třídí podle tohoto rozdělení. Neodtrhuje přitom operu od ostatního společenského a kulturního ruchu a dovede události v divadle skloubit s událostmi ve společnosti a vystihnout tak, jak se opera zapojila do celkového dění. Nezapomíná se věcmi podružnými a proto je jeho obraz jasný a účinný. Klíčové zjevy a události vystupují do popředí; pro tyto vlastnosti je jeho stať přehledná a dobře informující.

Jiřina Telcová-Jurenková se obírá *pokrokovými tradicemi v dramaturgii baletu*. Jde hlavně po inscenacích, ale spíše inscenace vyjmenovává, než skutečně hodnotí. Přesto je však doře zachycena hlavní vývojová pokroková linie baletu (zvláštní pozornost je věnována slovenskému repertoáru) a ukázány jeho perspektivy. Stať je důkladně komentována (jako jediná je opatřena bohatým poznámkovým aparátem) a podložena studiem pramenného materiálu. Po zásluze je plně vyzvednuta úloha Ivo Váni-Psoty.

Pojednání Ivo Osolobě o *pokrokových tradicích brněnské operety* je příjemným překvapením. Je to totiž podle našeho názoru práce velmi podnětná a zajímavá, ukazující, jak je možno i tohoto „lehkého“ žánru využít v tom nekladnějším smyslu k působení na diváka. Je to práce, která ukazuje, že brněnská opereta se skutečně o toto kladné působení snažila, a jak se o to snažila; klademe důraz na spojení *brněnské operety*, protože Osolobě dokládá, že Brno mělo vskutku vlastní pokrokovou operetu (reprezentovali ji mimo jiné např. hry se strčkem Křpálem z Břochovan, který vznikl v Brně) tvořenou brněnskými umělci (např. B. Poláchem a Fr. Kožíkem). Se zaujetím pro věc podávány výklad o vývoji tohoto dlouho kritikou přehlíženého žánru nám skutečně přináší nové poznatky. Vzhledem k tomu, že jde o první syntetickou práci v tomto oboru, vzhledem k tomu, že se autor nemohl opřít ani o časopisecké studie a články, o něž se opírali autoři ostatních odborně zaměřených statí (svědčí o tom literatura předmětu, kterou uvádějí), je možno označit studii I. Osolobě do značné míry za průkopnickou a z celého shorníku za nejzajímavější.

Zdenka Jeřábková přispěla do shorníku *zhodnocením činnosti Divadla bratří Mrštíků, Městského divadla mladých a loutkového divadla Radost*. Vyložila mladou historii těchto souborů, zhodnotila jejich repertoár a herecký kolektiv a kriticky se postavila k jejich činnosti. Její článek — jak to nese už sama povaha tématu — je článek nikoli zcela divadelně historický, ale v podstatě kritický. Autorka vystihuje s citem klady i zápory v práci zmíněných divadel a určuje jejich místo v kulturním životě Brna.

Část divadelněhistorická končí programovým provoláním ředitele Státního divadla v Brně Miroslava Zejdy. Poté už následuje částa vzpomínková, do níž přispěli herci *Ema Pechová, Marie Waltrová, Jarmila Urbánková, Božena Snopková, Vilém Skoch, Oldřich Nový,*

Antonín Srnád, František Šlégr, Alois Gregor a František Kožík. Tato část sborníku je sympatickým doplněním předchozích výkladů. Bezprostřední vzpomínky herců na innohých místech dokreslují velmi plasticky výklady odborníků. Veselí i vážné historky se týkají nejrůznějších období brněnského divadla, ale vždy prozrazují lásku, s jakou lnuli umělci k Brnu. Dovidáme se o potížích, s kterými se divadlo potýkalo, o úspěších, kterých herci dosáhli, zachyceny jsou portréty vynikajících herců i osudy zajímavých představení. Jsou to ty skutečnosti, které se odehrávají za scénou a mimo ni a o nichž bychom se jinak nedověděli. Velmi krásné jsou vzpomínky Emy Pechové, Jarmily Urbánkové a Oldřicha Nového. Zvláště O. Nový v sobě nezapře dobrého slovesného umělce. Příspěvek Aloise Gregora Vzpomínám, týkající se Divadelního družstva, nás přivádí na myšlenku, že autoři odborných statí poměrně málo zhodnotili úlohu, kterou tato instituce ve vývoji brněnského divadla sebrála.

Sborník uvádí redaktorova předmluva a Báseň o divadle, již napsal Karel Kapoun.

Sborník Velká pochození vykonal kus záslužné a prospěšné práce: upozornil na to, že brněnské divadlo nemá doposud zpracovánu svou historii a stal se prvním pokusem o toto zpracování. Protože si autoři byli vědomi toho, že celou historii divadla zvládnout nemohou, volili šťastně zaměření Sborníku: zachytit pokrokové tradice ve vývoji brněnského divadelnictví. Smašený materiál odborný, vzpomínkový i obrazový byl logicky rozčleněn a vyšla tak publikace, která — i když není bez nedostatků — máže reprezentovat brněnské divadelnictví do té doby, než budou vydány důkladnější práce, této otázce věnované. Ještě nedávno nemělo brněnské Státní divadlo téměř nic, čím by mohlo doložit svůj vývoj; dnes už má k dispozici knihu, která může být jeho vizitkou.

Vlastimil Válek

Z doby Nerudovy. Příspěvky k dějinám českého života kulturního a společenského v šedesátých a sedmdesátých letech XIX. století. (Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1959. Redigoval Karel Krejčí. Stran 335, obrazových příloh 24.) Na velkou básnickou osobnost Jana Nerudy soustřeďuje právem naše dnešní literární historie zvýšenou pozornost. V nových sociálních podmínkách vystupuje stálá aktuálnost Nerudova díla zvláště výrazně, a nutí nás zajímat se o všechny okolnosti, podmiňující a ovlivňující jeho vznik a vývoj. K tomuto zájmu vede ostatně nerudovské badatele už sám fakt, že Nerudovo dílo je třeba vlastně teprve dnes objevovat a zjišťovat v jeho celosti a úplnosti: tento úkol plní akademické vydání Nerudových Spisů, jehož cílem je podat první kompletní soubor Nerudovy tvorby. Souběžně se Spisy vychází druhá nejzávažnější nerudovská edice, Miloslava Novotného Život Jana Nerudy, dospěví zatím ke IV. svazku a k letům 1863—1864. Tato edice, shrnující v neobyčejném bohatství nerudovský materiál, byla už několikrát předmětem kritiky více nebo méně negativní. Ale i když připustíme oprávněnost výtek, pokud jde o metodický přístup Novotného k materiálu, musíme po právu přiznat, že přínos edice k osvětlení biografie, tvorby a doby Nerudovy má podstatný význam, potvrzovaný současnou badatelskou praxí nerudovskou.

Sborník Z doby Nerudovy má ve vztahu ke Spisům i k Životu ráz literárně a kulturně historického komentáře, přiměřeného k osvětlení nerudovské problematiky několik nových a zajímavých zjištění, postřehů a pohledů. Jsou to ovšem pohledy jen dílčí, a nevyhnuły se (jak tomu ostatně bývá u sborníků skoro pravidlem) jisté rozptýlenosti.

Podle úvodních slov pořadatele Karla Krejčího bylo jednotící snahou autorů dvanácti statí sborníku poskytnout čtenáři zajímavé průhledy do našeho života šedesátých, eventuálně sedmdesátých let, osvětlit málo známé podrobnosti života a díla Nerudova (zejména pokud se týkají jeho činnosti publicistické) a přispět tak dalším způsobem k budoucí, tolik potřebné syntetické práci o Nerudovi a jeho době. Nešlo zde tedy — a ani jít nemohlo — o ucelený obraz, ale spíše, jak praví Krejčí, „o řadu bleskových snímků, ukazujících nám básníka v různých situacích, uprostřed různých lidí, s nimiž jej svedl osud nebo společná práce, tváří v tvář problémům, které vznášovaly jeho dobu“. Tato metoda — při všem nebezpečí jednostrannosti, izolovanosti a kusosti takových „bleskových“ pohledů a záběrů — může mít některé přednosti: ty vyniknou ovšem jen tehdy, dovede-li oko literárního historika postřehnout bystře a kriticky uzlové, třeba zdánlivě nenápadné body ve spleti a bohatství historického materiálu, a jejich vyzdvížením a osvětlením ukázat nebo aspoň naznačit komplex otázek příslušného okruhu. (Poznamenejme, že toto umění, jež dosahuje hlubokého průhledu do problematiky třeba jenom jediným, ale mistně vrženým paprskem, patří k největším; dosud se mu můžeme učit od Saldy.) Obáváme se, že nevyváženost sil autorského kolektivu a většinou zřejmě izolovaný postup při vzniku jednotlivých studií nevytvořily plně předpoklady k tomu, aby vzniklo dílo metodicky ucelené a zároveň (při vší různosti i žádoucí mnohostrannosti hledisek) kompaktní společným perspektivním zaměřením na